Pavilionul romanesc de la Venetia (2005)

Matei Bejenaru

Text publicat in *Suplimentul de cultura*, august 2005

La mai bine de doua luni de la deschiderea oficiala a Bienalei de la Venetia si la sapte luni de la selectarea de catre o comisie a Ministerului Culturii a proiectului, s-a iscat in mass-media noastra o polemica despre cum arata Pavilionul romanesc de la acest eveniment.
Ca unul care am vizitat Pavilionul si care cunosc bine pe participanti, dar si contextul Bienalei, as dori sa fac citeva precizari care sper sa lamureasca pe cititori.

1. Despre Bienala de la Venetia
Cu o vechime de peste o suta de ani, Bienala de la Venetia, alaturi de Documenta de la Kassel din Germania, este probabil cea mai complexa si mai prestigioasa manifestare a artelor vizuale contemporane. Statul si structura ei s-au modificat de mai multe ori in timp in ideea de a se "plia" cit mai fidel pe realitatea artelor vizuale de azi, aflate intr-o rapida si continua schimbare.
In prezent, Bienala este structurata astfel: expozitii in pavilioanele nationale aflate la Giardini si organizate de fiecare tara in parte, una sau mai multe expozitii organizate la Arsenale de catre curatori selectati de board-ul bienalei, o serie de evenimente colaterale ce au loc Venetia si imprejurimi. Bienala de la Venetia a devenit in timp un loc de intilnire si dezbatere asupra dezvoltarilor noi din artele vizuale si este firesc ca dimensiunuea contemporana a proiectelor prezentate sa fie dominanta. Exista si o competitie intre pavilioane, organizatorii oferind si un premiu pentru aceasta. In opinia mea, pavilioanele nationale sint o "oglinda" a starii artelor vizuale din tara respectiva, atit la nivelul creatiei artistice cit si la cel institutional si al initiativelor culturale.
Reprezentarea nationala tine de procedurile mai mult sau mai putin transparente din fiecare tara si are ca scopuri finale un cistig de vizibilitate si prestigiu pentru contextul cultural respectiv, cit si la lansarea pe o orbita internationala a unui artist mai putin cunoscut, sau, daca este invitat unul consacrat, la organizarea unei expozitii retrospective ori a uneia care sa arate o anumita etapa din creatia sa.
Dupa cum spuneam mai sus, bienala este aproape de dimensiunea contemporana, inovatoare a artelor vizuale si este evident ca fiecare tara isi selecteaza artisti care pot fi inscrisi in aceasta viziune. Problema care apare aici, nu este a marilor culturi occidentale care au infrastructura (artisti, institutii, publicatii, piata de arta, critica, acoperire media) care face ca selectia sa fie fireasca, ci a tarilor unde din motive politice ori economice, arta contemporana este un fenomen marginal si putin cunoscut, deci si alocarea de fonduri pentru reprezentare se face cu dificultate si cu presiuni din afara contextului artistic.

2. Despre participarea romaneasca la Bienala de la Venetia
Romania a participat constant la Bienala de la Venetia avind si sansa de a avea propriul pavilion la Giardini inca din perioada interbelica. Dupa instaurarea totalitarismului in Romania, ideologia comunista a influentat si selectia artistilor pentru bienala, acest fapt fiind pentru mine un fin "barometru" al presiunilor politice din diferite perioade. Spre

exemplu, dupa relativa liberalizare de la inceputul anilor 60, comisarul Petru Comarnescu a putut face atunci o selectie a unor artisti la care dimensiunea prolectcultista a lucrarilor sa lipseasca sau sa fie secundara (IonTuculescu, Ion Pacea, Ion Bitan si sculptorul Boris Caragea). In deceniile care au urmat, artistii romani care au participat in pavilionul nostru au fost cei oficiali sau tolerati de autoritati si au reflectat direct sau indirect orientarea oficiala a culturii noastre catre etnocentrism si traditionalism. Exprimarea viziunii moderne a fost cel mult tolerata de catre birocratia culturala a acelei vremi. Era imposibil atunci, ca artisti romani cu discurs contemporan, precum Andrei Cadere ori Paul Neagu sa reprezinte Romania la Venetia, pentru faptul ca ei nu mai activau in tara si "evadasera" din constringerile ideologice. Participarea romaneasca devenea astfel mai importanta in Romania, decit in plan international.
Anii '90 au insemnat o tranzitie catre alt tip de reprezentare culturala, barometrul selectiei masurind presiunile locale. Dupa participarea lui Horia Damian in 1993, un artist roman consacrat ce traieste la Paris – comisar Dan Haulica, primele schimbari au aparut in 1997, cind Adrian Guta a facut o selectie de artisti cu discurs contemporan si care au expus la Centrul Cultural Roman, in paralel cu selectia oficiala pentru pavilion a lui Ion Bitan. In 1999, curatorul invitat Judit Angel, a selectat doua proiecte a celor mai cunoscuti artisti contemporani romani de la acea vreme, Dan Perjovschi si grupul Subreal, acest fapt fiind pentru mine prima participare romaneasca contemporana la Venetia.
La editiile din 2001 si 2003, curatorii Ruxandra Balaci si Alexandru Patatics au prezentat proiecte individuale sau colaborative de tip new media (video, computer si CD-ROM-uri).

3. Participarea romaneasca din acest an de la Bienala
In urma concursului de proiecte curatoriale de la inceputul acestui an, proiectul cistigator a fost al lui Daniel Knorr, un artist roman care traieste la Berlin. Curatorul acestui proiect a fost criticul si teoreticianul Marius Babias, nascut si el in Romania si care traieste la Berlin. Ambii fac cariere profesionale internationale perstigioase, Daniel Knorr analizind din perspectiva post conceptuala conditiile producerii artei si critica institutionala. Marius Babias, a publicat in ultimul deceniu mai multe carti care reprezinta analize critice asupra starii artei in relatie cu factorii politici, sociali si economici. Acest fapt l-a pozitionat cu unul dintre esteticienii din spatiul german care are o clara pozitie critica ce tine de ideologia de stanga.
Proiectul lui Daniel Knorr din pavilion, intitulat Europena Influenza, a constat in expunerea acestui spatiu asa cum a fost lasat de la ultima expozitie de acolo. Artistul doar a curatat luminatorul si a lasat deschisa a doua usa de iesire din pavilion, ca simbol al faptului ca proiectul este o poarta de iesire din acest context al artei, prin posibilitatea iesirii din pavilion, deci din spatiul fizic al bienalei. O pagina explicativa a proiectului a fost montata linga usa de intrare.
Pe linga proiectul lui Knorr, Marius Babias a editat o carte cu texte despre contextul istoric, politic si economic european actual, dupa respingerea Constitutiei Europene din Franta si Olanda. Cartea a continut si o serie de fotografii realizate de Daniel Knorr cu camera sa obscura improvizata care reprezentau imagini de la un concert de muzica rock, de la o nunta tiganeasca, a santierelor parasite din Bucuresti, precum si fotografii de strada cu tineri de culoare din Bronx. In acest context, poemul Nicoletei Esinencu, chiar daca contine injuraturi la adresa Europei, trebuie citit ca o lucrare de arta, exprimata de un artist liber intr-un context democratic, si nu o declaratie politica oficiala citita de la tribuna parlamentului. De fapt, intreaga carte trebuie vazuta ca o lucrare de arta care reprezinta pozitia libera a curatorului.
Acest proiect a avut aprecieri pozitive din partea profesionistilor care au remarcat viziunea artistului si curatorului, precum si curajul selectiei proiectului. E important pentru

noi ca s-a vorbit despre proiectul din pavilionul nostru ca de spre o pozitie originala, cu o dimensiune politica in contextul extrem de politizat european, cind constructia europeana este rediscutata. "European Influenza" a fost gindit pentru contextul venetian si nu pentru cel romanesc unde, dupa parerea mea, el nu ar fi functionat. La Venetia iti trebuieste cel putin o saptamina sa poti vedea toate expozitiile. Exista o saturatie si o competitie de imagini asemenatoare celei de pe piata comerciala, intilnirea cu un pavilion gol este o sincopa care te indeamna sa meditezi asupra conditiei artei in societatea contemporana, unde pina si viata intima este influentata de marketing si supraproductia reala sau simbolica.

Discutiile critice la faptul ca un asemenea proiect poate fi sustinut pe bani publici isi au rostul in momentul cind ele sint facute de profesionisti care cunosc fenomenul artistic actual si contextul Bienalei de la Venetia. Daca criticile sint doar tendentioase, reflectind interese din afara artei, ele nu vor servi la nimic si vor duce la o radicalizare paguboasa a pozitiilor ce vor fi reflectate astfel de mass media, spre dezinformarea publicului, si asa redus pentru astfel de arta.
Consider ca e corect sa sustinem si proiecte care sunt critice si oarecum incomode. Arta contemporana nu este o arta servila si "pune o lentila critica" pe realitate care nu corespunde cu viziunea oficiala agreata de majoritate. Cei care intra intr-o expozitie de arta contemporana trebuie sa stie ca nu vor vedea una de picturi domestice cu valoare decorativa, ci se vor intilni cu imagini care vor reflecta intrebari ale artistilor legate de lucruri de care nu vrem intotdeauna sa vorbim.

Cred ca contextul romanesc va deveni mult mai matur atunci cind se va moderniza, asemeni societatii in ansamblu, depasind ecuatia traditionalist-etnocentrica. Va fi un mare cistig daca vom accepta si discursurile critice, uneori pozitionate ideologic, care nu vor semana cu cele oficiale.